

STANJE LJUDSKIH PRAVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Prof.dr. Golijan M. Dragan, e- mail: d.golijan@teol.net, tel. +387 65 193 404

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Lavrić Radoslav MA, e- mail: radoslav.lavric@agram.ba

Agram d.d. Ljubuški, Zvonimirova 40, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Dejtonski mirovni sporazum je zasnovan na zaštiti ljudskih prava i sloboda na najvišim standardima međunarodnog prava. Stanje u BiH u oblasti ljudskih prava treba stalno popravljati, jer samo to BiH može izvesti iz krize i ubrzati priključenje Evropskoj uniji.

Ključne riječi: ljudska prava, ustav, individualna i kolektivna prava, konvencija, Dejtonski sporazum

SITUATION OF HUMAN RIGHTS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: The Dayton Peace Agreement is based on the protection of human rights and freedoms to the highest standards of international law. Situation in BiH in the field of human rights should be permanently repaired, because only that I would be derived from the crisis and speed up EU accession.

Keywords: human rights, the constitution, the individual and collective rights conventions, the Dayton Agreement

Uvod

Ljudska prava su garancija života i slobode, nada u budućnost i život dostojan čovjeku. Od Atine pa do danas traje borba za jačanje Ustava i ljudskih prava. Kroz istoriju je bilo i padova i jačanja dostignutog nivoa ljudskih prava. Sam čovjek ne može uspjeti bez svoje države bez ukupnog sistema vlasti. Sama država ne može da pruži potpunu zaštitu ljudskih prava bez međunarodne zaštite. Savremene države su prihvatile i ratifikovale Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, i putem Evropskog suda za ljudska prava zaštitila prava gdje to građani nisu mogli ostvariti. Mora se priznati da su ustavi zemalja najveći garant realizacije i zaštite ljudskih prava.

1. Ljudska prava u Bosni i Hercegovini

1.1. Ljudska prava u praksi

Prava svakoga čovjeka (građanina, pojedinca) propisana su Ustavom BiH, međunarodnim ugovorima ili konvencijama koje je BiH potpisala, te zakonima koje je država BiH donijela. U Preambuli Ustava BiH se precizira da se u BiH osigurava puno poštivanje međunarodnoga humanitarnog prava, te da se primjene odredbe Opće deklaracije UN o ljudskim pravima, međunarodni ugovori o građanskim i političkim, ekonomskim i socijalnim, te kulturnim pravima, kao i Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim ili jezičnim manjinama. Navodi se da će se primijeniti i drugi instrumenti zaštite ljudskih prava.

Člankom 2. Ustava BiH i oba entiteta osiguravaju najvišu razinu međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda. Također se navodi da prava i slobode, određena u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, te njeni Protokoli, direktno

se primjenjuju u BiH i imaju prvenstvo pred svakim drugim zakonodavstvom. Ova odredba u praksi ispada više deklarativne prirode, jer bez razrade u samome Ustavu (Ustavima entiteta) i propisima na svim razinama, te mehanizama pravne zaštite, teško je očekivati da će se imati adekvatna pravna zaštita u praksi. Dokaz za ovo su i presude za zaštitu ljudskih prava u BiH pred sudom u Strasbourgu. U istome članku se proklamira da je svim osobama na području BiH osigurano da uživaju ljudska prava i temeljne slobode bez diskriminacije prema spolu, rasi, boji kože, jeziku, vjeroispovijesti, političkim i drugim opredjeljenjima, nacionalnom ili društvenom porijeklu, pripadnosti nacionalnoj manjini, vlasništvu, rođenju ili drugom statusu. Aneks 6. mirovnog sporazuma (kao dio Ustava BiH) odnosi se na Sporazum o ljudskim pravima kojim se svim osobama na području BiH osigurava najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda, uključujući i prava slobode osigurane Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, te njezinim Protokolom, kao i drugim međunarodnim sporazumima koji su posebno navedeni u Dodatku ovoga Aneksa.

Ta prava i slobode uključuju: pravo na život, pravo na nepodvrgavanje mučenju, nehumanome ili ponižavajućem postupku ili kazni; pravo osobe da ne bude držana u ropstvu ili podčinjenosti ili da obavlja prisilni ili obvezni rad; pravo na slobodu i sigurnost ličnosti; pravo na pošteno suđenje u građanskim i krivičnim predmetima, te druga prava u svezi s krivičnim postupcima; pravo na privatni i obiteljski život, nepovredivost doma i korespondencije; slobodu mišljenja, savjesti i vjere; slobodu izražavanja; slobodu mirnoga okupljanja; slobodu udruživanja s drugima; pravo na zaključivanje braka, te osnivanje obitelji; pravo na imovinu; pravo na obrazovanje; pravo na slobodu kretanja i stanovanja.

Međutim, uz sve rečeno, u BiH je prisutan problem neprimjene ustavnopravnoga okvira, jer BiH još uvijek nije uspjela osigurati osnovna prava građana sukladno obavezujućim međunarodnim standardima ljudskih prava i sloboda i demokratskih odnosa. Osnovni razlog za ovakvo stanje jeste činjenica da se Ustav BiH, kao dio Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Daytonski sporazum)²⁶ ne implementira i ne tumači na način koji bi omogućio razvoj društva u tome pravcu. Uz to, nije došlo ni do izmjena ustavnopravnih odredbi, koje su očigledno u neskladu s međunarodnim ugovorima iz oblasti ljudskih prava, a koji BiH obavezuju.

Tu se prvenstveno misli na zanemarivanje ili narušavanje kolektivnih prava naroda, građanskih prava, posebno izbornih, kao i osnovnih principa modernoga demokratskog društva, što sve skupa onemogućava razvoj BiH kao demokratskoga društva.

Obveza BiH, kao i svake druge članice Vijeća Europe, je da sukladno institucionalnom okviru Vijeće Europe i statutu iste organizacije, cjelokupni svoj Ustav i pravni sustav dovede u sklad s Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava.

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava je ustavni instrument europskoga javnog poretka, a po Daytonu i ustavni instrument BiH ustavnoga poretka. Primjena Europske konvencije je neophodni uvjet za europski integracijski proces BiH, ali i jedan od temeljnih instrumenata i zaštite ljudskih prava u BiH.

²⁶ Daytonski sporazum ili Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini naziv je mirovnoga dogovora iz baze zračnih snaga Wright-Patterson u Daytonu, Ohio, SAD, o uređenju Bosne i Hercegovine nakon rata 1992.-1995.

Primjena Europske konvencije predstavlja minimum koji moderna država treba ostvariti u pogledu zaštite ljudskih prava, te je to i osnova za proširenje osnove ljudskih prava na ekonomska i socijalna prava (druga generacija ljudskih prava).

Jedna od temeljnih postavki Ustavnoga poretka u Bosni i Hercegovini jesu ljudska prava i njihova zaštita, međutim, utvrditi ljudska prava, a bez efikasnoga mehanizma za njihovu zaštitu je čisto deklarativne prirode, a u stvarnome životu nema nikakvog ili skoro nikakvog značaja.

Ukoliko se odredbe o ljudskim pravima promatraju u kontekstu specifičnosti BiH može se reći da balans poštivanja pojedinačnih i zaštite kolektivnih ljudskih prava nije uspostavljen na odgovarajući način. Normativno, tri naroda, bošnjački, srpski i hrvatski su konstitutivni i jedino oni mogu biti birani za članove predsjedništva BiH, što znači da ostalima, nepripadnicima ova tri naroda ne dopušta se ta mogućnost, a što je protivno Europskoj konvenciji i drugim međunarodnim pravnim aktima koji reguliraju ovu materiju (utvrđeno i presudom Sejdić – Finci).

Ako analizu o ljudskim pravima u BiH ne promatramo s aspekta normativnoga, nego sa stanovišta građanske svijesti o ljudskim pravima, onda se može konstatirati činjenica da je nerazvijena i zapostavljena svijest građana o ljudskim pravima, a čiji osnovni uzrok može biti jaz između formalne zaštićenosti ljudskih prava i stvarnoga povjerenja u efikasnu zaštitu tih prava, a to ima za posljedicu nerazvijanje svijesti i širenja kulture ljudskih prava, kao temelja svakoga modernog, demokratskog i civiliziranog društva.

Ombudsmen BiH u svojim analizama i izvješćima daje viđenje o primjeni i zaštiti ljudskih prava i ukratko rečeno (iz tih izvora) stanje je ovakvo:

- Došlo je do blagoga napretka i unapređenja okruženja za efikasniju primjenu mehanizama zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda
- Značajni pomaci su učinjeni u oblasti traženja nestalih osoba u objedinjenom postupku na razini cijele države i sa središnjom jedinstvenom evidencijom. Tužiteljstvo BiH jedinstveno prati sve ekshumacije i identifikacije, kao istražne radnje u traženju nestalih osoba
- Iako je Ustavom BiH propisano, još uvijek nije došlo do kvalitetne primjene Pakta o građanskim i političkim pravima (UN-a) u BiH, a što je posebno zabrinjavajuće u pravosudnim i upravnim postupcima, a posebno po pitanjima diskriminacije
- Još uvijek nije implementirana presuda Europskoga suda za ljudska prava u slučaju Sejdić – Finci, kojom se traži prestanak diskriminacije građana nepripadnika tri konstitutivna naroda u izboru za člana Predsjedništva BiH i Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH
- U porastu su slučajevi diskriminacije, a zakon koji je lako usvojen ostaje bez učinkovitih mjera njegove primjene
- Nisu osposobljene odgovorne osobe u državnoj administraciji da uoče i otklone diskriminaciju
- Posebno je uočljiv i zabrinjavajući razmjer diskriminacije žena, kao i njihovo seksualno uznemiravanje, nasilje nad njima i sl.
- Zabrinjavajuće je mala participacija žena u izbornim tijelima i državnoj administraciji na odgovornim funkcijama
- Nema efikasne zaštite od torture, nehumanog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja

- Skoro dva desetljeća poslije rata nisu kvalitetno procesuirani ratni zločini, neriješen je status civilnih žrtava rata i još uvijek veliki broje nestalih za čiju se konačnu sudbinu ne zna
- Nedostatak je kvalitetnih ustanova i institucija specijaliziranih za rad sa žrtvama i njihovo zbrinjavanje
- Ostvaren je ograničen napredak u rješavanju problema pretrpanosti, loših životnih uvjeta, neodgovarajućeg liječenja u zatvorima
- Nedostatak je kapaciteta za mentalno poremećene i neuračunljive
- Visok je stupanj improvizacije u smještaju i brizi za osobe s mentalnim smetnjama
- Učinjen je značajan napredak vezano za zbrinjavanje ilegalnih imigranata, dok je pravosudni sustav po tim pitanjima dosta neefikasan
- Daleko je najveći broj žalbi na neefikasnost pravosuđa
- Jako je veliki postotak vezano za neizvršenje sudskih odluka, a što je jako zabrinjavajuće postoji značajan broj presuda Ustavnoga suda koje se ne izvršavaju
- Postoji tisuće tužbi u sudovima za ostvarenje statusa žrtve rata koje nisu ni uzete u rad
- Iako ima rezultata u suzbijanju trgovine ljudima, posebno zbog seksualnog iskorištavanja, stanje je alarmantno i BiH se nalazi u krugu zemalja na „lošoj listi“ po tom pitanju
- Jako je prisutna pojava iskorištavanja ljudi, posebno žena i djece radi prosjačenja ili prinudnog rada
- Nije uspostavljen mehanizam održivog poretka, pa se veliki broj prognanih i izbjeglih nije vratio u svoje domove
- Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti se uglavnom poštuje
- Na osnovu prijava može se zaključiti da nisu dovoljno razvijeni mehanizmi zaštite obitelji, posebno tu zakazuju centri za socijalnu skrb koji imaju značajnu ulogu u izgradnji i održanju odnosa u obitelji

Građani imaju ograničen pristup pravdi i zaštiti svojih ljudskih prava, jer su uspostavljeni mehanizmi zaštite nedostupni i neefikasni. Iz svega rečenog može se zaključiti da, iako BiH ima regulirana prava i zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, na najvišim civilizacijskim standardima međunarodnog prava, uopće ih ne prate adekvatni i učinkoviti mehanizmi njihove zaštite, tako da sve uglavnom ostaje na deklarativnoj razini, a stvarno stanje je loše. Ljudska prava se poštuju koliko je BiH kulturno i civilizacijski dosegla svoj društveni stupanj, a vrlo malo zbog učinkovitih mehanizama zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda. Međutim, ljudska prava i slobode u BiH, zemlji koja teži ka članstvu u Europskoj uniji, spominju se u najvećoj mjeri kao dnevno politička floskula i mrtvo slovo na papiru.²⁷ Izvjesno je jedino da Bosna i Hercegovina u budućnosti može egzistirati na principu međusobne tolerancije i jednakosti svih naroda i narodnosti (ne samo tri konstitutivna naroda), te implementaciji prava jednako za sve građane, uvažavajući prvenstveno kriterije zajamčene Europskom konvencijom o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, zatim Daytonskim mirovnim sporazumom, kako na državnoj razini, tako i na nivou entiteta i Brčko Distrikta.²⁸ Daytonski ustav BiH se zasniva na zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda na najvišim civilizacijskim standardima međunarodnoga prava. Malo je suvremenih zemalja u svijetu u kojima su u njihov ustavnopravni poredak uvrštene gotovo sve međunarodnopravne norme o ljudskim pravima i slobodama, kao što je to slučaj s BiH. Formirana je institucionalna infrastruktura za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u BiH. Međutim, da

²⁷ Vrtunić, Đ., Raković, N.: Ljudska prava i slobode u BiH, Zbornik radova – Međunarodna konferencija, Nezavisni univerzitet Banja Luka, Banja Luka, 2010., str. 192.

²⁸ Vrtunić, Đ., Raković, N., Isto djelo, str. 195

bi se uspostavila vladavina prava i stvarna istinska afirmacija ljudskih prava i sloboda, mnogo je značajnije ambijent koji će omogućiti i njihovu praktičnu primjenu, odnosno, njihovo ostvarenje u praksi. Ako se to ne učini onda će normativni i institucionalni okvir za ostvarenje ove zaštite ostati u sferi proklamacije i biti sveden na ideološku dimenziju.²⁹ Popravljanje stanja i napredak je nedvosmisleno u jednakim pravima za sve. Samo poštivanje tog principa Bosnu i Hercegovinu može izvesti na put izlaska iz krize i ravnopravnog priključenja međunarodnoj zajednici.³⁰

2. Individualna i kolektivna ljudska prava u Bosni i Hercegovini

Kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda pojedinačno u većim društvima u pravilu se događa i uz kršenje kolektivnih prava tih istih građana. Slabi su, gotovo nikakvi, mehanizmi međunarodne zaštite u kojima su ta prava, u pravilu, deklarativne naravi, a za njihovo omogućavanje, tamo gdje se drastično krše, trebaju međunarodni mehanizmi prinude, a oni izostaju ako manjka globalnoga interesa ili kad se različiti globalni interesi sukobljavaju i time blokiraju.

Samo pluralno, tolerantno društvo i država, koji svakome svome pripadniku, bilo građaninu ili etničkoj skupini omogućuje da budu njeni državljani, ili po građanskome konceptu pripada toj naciji, a istovremeno slobodno izražava svoju kulturnu, etničku, vjersku ili bilo koju drugu kolektivnu pripadnost, može se istinski tretirati kao demokratsko društvo. Demokratsko društvo će omogućiti ostvarivanje svih individualnih, a pod određenim uvjetima i specifičnih kolektivnih prava. Bez slobodnoga čovjeka, odnosno, građanina, nema ni slobodnoga, demokratskog, naprednog društva.

Raspadom bivše Jugoslavije i nestankom kontrole od autoritarne vlasti prethodnoga sustava u svom vrlo agresivnom pojavnom obliku izgrađuju se nacionalni identiteti na tom prostoru. Nacionalne političke elite se u borbi za učvršćenje vlasti koriste nacionalizmom i potrebom da se ožive nacionalne tradicije i identitet, kao novu ideologiju uz pomoć koje se obračunavaju s dotadašnjom ideologijom socijalističkog sustava.

Izgradnja identiteta povezana je s procesom identifikacije s teritorijem nastalih država i etnički i kulturno definiranim zajednicama. Paralelno s tim procesima u središnjoj i jugoistočnoj Europi pod utjecajem EU i SAD i okriljem međunarodnih organizacija razvija se afirmacija politike multikulturalnosti. Iako je multikulturalizam složen fenomen, koji podrazumijeva usklađivanje mnogih društvenih različitosti u praksi ovih država, on je sveden na prepoznavanje identiteta i priznavanje prava etnokulturnih manjina. Politika multikulturalnosti nailazi na jak otpor većine i prepreke koje usporavaju njenu političku afirmaciju, uz načelo nediskriminacije, tolerancije i etnokulturne pravde. Ova dva procesa odvijaju se paralelno, međusobno se prožimanu i na određen način (ponekad vrlo burno i agresivno) međusobno se sukobljavaju. Zakašnjeli proces ujedinjavanja pripadnika jedne zajednice s ciljem oblikovanja identiteta nacije, na ovim prostorima, odvijaju se u suprotnom smjeru od međunarodno prihvaćene afirmacije multikulturalizma, kao opće prihvaćene matrice izgradnje novoga civilnog društva.

²⁹ Stojković, D.: Ljudska prava u BiH, Zbornik radova – Međunarodna konferencija, Nezavisni univerzitet Banja Luka, Banja Luka, 2010., str. 251

³⁰ Janković, Z.: Ljudska prava u BiH, Zbornik radova – Međunarodna konferencija, Nezavisni univerzitet Banja Luka, Banja Luka, 2010., str. 309.

Balkansko poimanje nacije je “čisto etnički” pojam i ne nosi u sebi ideju “građanstva” gdje bi se nacionalna pripadnost i državljanstvo, kao pojmovi, poistovjećivali kao u klasičnim europskim državama koje u poimanju nacije karakterizira liberalizam. Ispoljena drastična etnička netrpeljivost dovodi u pitanje nastojanja međunarodne zajednice da potpomogne razvoj multikulturalizma. Odbojnost prema “nametnutom multikulturalizmu” vuče korijene u pamćenju naroda, s ovih prostora, da su nam u bližoj i daljoj prošlosti sličnu ideju nametali strani (ili domaći) vlastodršci s ciljem podčinjavanja i pri tom iskorištavanju u raspodjeli društvenih dobara. Etničke granice su jako izražene i najviše što se u toj situaciji može postići je “segregativni multikulturalizam” koji se ogleda u toleriranju različitosti bez mogućnosti asimilacije u “zajedničko građanstvo”. Dominira nacionalni, a ne građanski suverenitet, a to stanje može dovesti do novih nestabilnosti i sukoba. Sve ovo od posebnog je značaja za zemlje istočne i središnje Europe, koje, s jedne strane, teže izgradnji liberalno-demokratskih poredaka, a s druge strane, suočene su s opasnim, ponekad i fatalnim, sukobima između većinskih i manjinskih etnokulturnih kolektiviteta. Otuda, koncepti tzv. građanske nacije i nacije-države po definiciji postaju ne samo nedostižan legitimacijski temelj za izgradnju stabilnih liberalno-demokratskih poredaka u ovim državama, već u nekim sredinama služe i kao izgovor za represiju većinske etnokulturne grupe nad manjinama. Razloge za to treba tražiti i u vanjskim utjecajima zapadnih zemalja, koji su često imali suprotan efekt od onoga željenog ili bar javno proklamiranog.³¹

U prevladavajućoj svjetskoj ideologiji liberalizma moderna demokracija se temelji na principu jednake pozicije građana i njihovih individualnih prava (“jedan čovjek jedan glas”), te poštivanje volje većine utemeljene na vladavini prava. Međutim, to u višenacionalnim društvima nužno za posljedicu ima štetne posljedice za manjinske zajednice kojima se nameće asimilacija ili progon, a u najdrastičnijim primjerima i etničko čišćenje, jer bez građanskog društva ne može ići liberalna demokracija, jer ona u višenacionalnim državama dovodi do terora većine nad manjinom.

Klasična liberalna država ne daje rješenje za pluralna društva, jer proklamiranjem jednakosti građana i zaštiti ljudskih prava liberalne zapadne države nisu našle rješenje za pluralizam etno-kulturnih identiteta, izuzev Švicarske, koja je u tome, može se slobodno reći, svjetski fenomen.

U vremenu neoliberalizma, globalizacije tržišta, imperijalizma velikih svjetskih država i ekonomija, teško je očekivati da će se na globalnom planu tražiti rješenja za društva s izraženim pluralizmom etnokulturnih identiteta, naprotiv. Građanski identitet s liberalno demokratskim vrijednostima, koji je oslobođen etničkih principa, ne mora nužno biti suprotnost etničko-kulturnim kolektivnim pravima, jer se u multietničkim društvima moraju riješiti sukobi kolektivnih i individualnih interesa, te zaštititi, kako individualna ljudska prava i slobode, tako i kolektivna prava različitih kulturnih skupina etničkih, religijskih i drugih. Posebna vrijednost multikulturalizma je prihvatanje različitih identiteta i tolerancijom u duhu liberalizma da se uz priznavanje općih građanskih i političkih prava, također, priznaju i specifični identiteti i omogući njihova društvena afirmacija. U okviru dominantne pojedinačne političke autonomije građanina i dominantnog priznanja individualnih prava demokratsko društvo, također, mora omogućiti autonomiju kolektivnih identiteta, odnosno, kolektivnih prava, te da pojedine zajednice različitih kultura mogu sačuvati svoj identitet. Pripadnici različitih nacionalnih (vjerskih i dr.) skupina bit će privrženi državi i društvu

³¹ Jovanović, A. Miodrag, Isto djelo, str. 305.

ukoliko je doživljavaju kao prostor u okviru kojega mogu njegovati svoj nacionalni (i drugi) identitet, a ne biti podređeni.

Jedan od glavnih izazova za suvremene države jeste pronaći model organiziranja države i pomiriti interese pojedinaca i različitih kolektiviteta, a država koja postigne taj unutarnji sklad u odnosima može za sebe reći da je demokratska i graditi svoj razvoj i međunarodni ugled. Uskladiti liberalni-građanski pristup sa multikulturalnim rješenjem pluralnih društava, ili jednostavnije rečeno izmiriti neograničena individualna prava građana (liberalna) s kolektivnim pravima gdje su nositelji kolektiviteti u multikulturalnim zajednicama može se na principu proporcionalnosti institucionalizacije kolektivnih prava s “primjerenom mjerom” danog društva i cijele političke zajednice i ovisno od toga legitimnog interesa moguće je uskladiti legitimna ljudska prava i slobode pojedinaca, građanina, tako da se ta prava međusobno ne sukobljavaju i ne isključuju, nego usklađuju “na mjeru” da bi mogli paralelno i istovremeno funkcionirati i zadovoljiti i jedne i druge interese. Prava jednoga se ograničavaju do mjere da ne štete i ne isključuju prava drugoga. Oba prava su legitimna.

Multikulturalno društvo je složeno društvo unutar kojega kolektiviteti, čiji članovi posjeduju zajedničke karakteristike na temelju kojih se razlikuju od većinske, dominantne skupine, traže priznanje i poštivanje svoga identiteta i u svezi s tim svoja (posebna) kolektivna prava, što je u demokratskome svijetu normalan i legitiman zahtjev. Da bi se živjelo u skladnom pluralističkom društvu treba se priznati pravo na različitost i to i poštivati.

U modernim multikulturalnim društvima, koja su sastavljena od mnogih društvenih skupina (kolektiviteta) etničkog, vjerskog, kulturnog i drugog karaktera s jedne strane se kolektivitetima priznaje pravo na različitost i u svezi s time kolektivna prava, a s druge strane se mora osigurati da demokratska država sa svojim institucijama normalno funkcionira. Stabilnost države nacije čije je društvo multikulturalnog karaktera moguće je, dakle, postići samo i isključivo modeliranjem spomenutoga društva i to na način da on u potpunosti bude prilagođen stvarnim potrebama individua i kolektiviteta koji djeluju na danoj državnoj teritoriji, te da konkretni model odgovara specifičnoj prirodi i osobnostima danog multikulturalnog društva, ali i šire društveno-političke zajednice.³²

Građani BiH bit će istinski jednaki, ne samo pred zakonom, nego i u tome da njihova etnička ili vjerska pripadnost, kultura i jezik ili druge karakteristike ne budu ni prepreka ni prednost za konzumiranje i zaštitu individualnih i kolektivnih ljudskih prava i sloboda, a što su i temeljni principi njenoga opstanka i razvoja kao demokratskoga društva.

Osnovna obilježja bosanskohercegovačkoga društva predstavljaju multikonfesionalnost i multietničnost, koje su se stoljećima ukorijenile u BiH društvo, a često karakterizirale kao “život jednih pored drugih”. Budućnost takvoga BiH društva ovisit će koliko ju njeni narodi i građani budu doživljavali kao “svoju” koja će biti etničko-građanska, tako da štiti kolektivna prava svakoga naroda i osobna prava svakoga građanina.

Ukoliko se želi postići stabilnost bosanskohercegovačkog multikulturalnog društva neophodno je postojeći demokratski sustav vlasti modificirati na način da se prilagodi stvarnim potrebama BiH i njenog multikulturalnog društva.³³ Individualna i kolektivna prava predstavljaju nezaobilazan element pravnih i političkih poredaka današnjice, pa tako i u BiH.

³² Mirašćić, Dž.: *Država nacija u multikulturalnom društvu*, Služeni list BiH, Sarajevo, 2012., str. 115.

³³ Mirašćić, Dž., Isto djelo, str.208

Individualna prava su Ustavom BiH taksativno pobrojana ili se kroz ustavno pozivanje na Europsku konvenciju o ljudskim pravima i druga međunarodna akta iz te materije ista mogu iščitati, s druge strane u Ustavu BiH propisan je primat kolektivnih prava, odnosno, prava konstitutivnih naroda – Bošnjaka, Srba i Hrvata. Ni u Ustavu, a ni u praktičnom funkcioniranju političkog sustava odnosi “individualnih i kolektivnih prava” nisu zadovoljavajuće posloženi, odnosno, usklađeni, pa to predstavlja prvorazredni političko-pravni problem BiH zbog čega ona tone u sve dublju krizu. Ustav i ustroj države BiH temelji se na jakoj konstitutivnosti tri naroda, a istovremeno je data “nadustavna” snaga Europskoj konvenciji o ljudskim pravima što “individualnog” građanina sukobljava s “etničkim kolektivitetima”. O tome se beskrajno raspravlja i traže rješenja, ali može se reći bez iskrene i otvorene spremnosti da se iznalaženjem cjelovitoga rješenja zadovolje prava kolektiviteta kao i građana pojedinačno, tako da to dovodi do etnonacionalne mobilizacije javnosti što s druge strane stvara negativnu klimu u javnome mnijenju za rješavanje i zaštitu individualnih ljudskih prava svih građana.

Nespremnost najviših instanci izvršene i zakonodavne vlasti da se riješi ovaj problem ogleda se u neprovođenju presude Europskoga suda za ljudska prava u slučaju Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, kojom se moraju omogućiti, pored predstavnika tri konstitutivna naroda, da se i svaki građanin može kandidirati i biti biran u Predsjedništvo i Doma naroda Parlamenta Bosne i Hercegovine.

U državi koja pretendira na članstvo u Europskoj Uniji njenim građanima koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od konstitutivnih naroda se uskraćuje aktivno biračko pravo, odnosno, politička prava, zbog čega je država Bosna i Hercegovina i dospjela na Europski sud za ljudska prava, kome su diskriminirani građani podnijeli apelacije. S druge strane imamo asimetrično Daytonsko administrativno-teritorijalno rješenje organizacije Države (dva entiteta, tri naroda, jedan entitet Federacija Bosne i Hercegovine decentraliziran kroz županije/kantone, a drugi Republika Srpska unitaran, te s Brčko Distriktom) što jako usložnjava pa i onemogućuje i korištenje ustavnih i etničko-konstitutivno (kolektivnih) prava. Sve skupa izuzetno otežava korištenje raspoloživih instrumenata za zaštitu kako individualnih, tako i kolektivnih ljudskih prava, a to je i osnovni razlog zbog čega se može zaključiti da je u Bosni i Hercegovini izgradnja učinkovitog i funkcionalnog sustava za zaštitu ljudskih prava na niskom stupnju.

Nerješivi problemi s današnjom politikom integralizma nastaju, međutim, zbog toga što se iz te bošnjačke i sarajevske vizure ne uviđa ozbiljnost i jednaka politička utemeljenost zahtjeva nacionalno drugih, odnosno, previđa se da danas više naprosto ne postoji mogućnost da se ti drugi pridobiju za integralistički koncept BiH.³⁴

Bosna i Hercegovina postoji, u međunarodno priznatim granicama, sa svojim konstitutivnim narodima i građanima koji u njoj žive, članica je UN-a, istina trenutno održiva zahvaljujući poluprotektoratu međunarodne zajednice. Kakva je, takva je, nije po mjeri nikome, ali naša je. Formulu njenom unutarnjem društveno-političkom uređenju treba (i mora se ukoliko joj se dobro želi) tražiti uvažavajući prava svih, individualnih i kolektivnih prava svih, po međunarodnopravno priznatim standardima. Europska konvencija o ljudskim pravima koja je (normativno) u potpunosti inkorporirana u ustavnopravni poredak BiH tretira građanska, isključivo individualna ljudska prava i temeljne slobode i u potpunosti ignorira kolektivna

³⁴ Lovrenović, I., Isto djelo, str. 12.

ljudska prava poznata i priznata u međunarodnom pravu. S druge strane Ustav BiH (koji je u suštini dio međunarodnog mirovnog ugovora iz Dayton) normativno i stvarno utemeljuje dominaciju tri konstitutivna naroda praveći diskriminaciju prema građanima BiH koji nisu pripadnici “konstitutivnih” u izboru za Predsjedništvo BiH i Dom naroda Parlamenta BiH. Sada su prisutni sukobi dvije koncepcije “građanske” bez “konstitutivnih naroda”, kao i “konstitutivnih” etnonacionalnih koji obespravljaju “građansku”. Istovremeno imamo BiH teritorijalno podijeljenu na dva entiteta (i Distrikt), a sa tri konstitutivna naroda, pa se najmalobrojniji narod osjeća i nalazi ugroženim. Formulu rješenja BiH društveno-političkoga čvora treba tražiti u skladu s principima međunarodnog prava, a posebno principima priznavanja individualnih i kolektivnih prava svih koja se primjenjuju, ali uz obvezu da se ista takva prava priznaju i poštuju drugima, te da jedna prava u svom ostvarenju ne predstavljaju kršenje ili negaciju jednakih prava drugih ljudi – građana koji u BiH žive. Nijemci, Talijani, Francuzi i drugi građani našli su u Švicarskoj za svijetu prihvatljiv civilizacijski, demokratski i ljudsko-građanski model organiziranja države u kojoj su svi Švicarci s istim pravima i slobodama, a da se pritom nitko nije odrekao svoga ljudskog i kulturnog dostojanstva i identiteta.

Posebno je bitno istaknuti, da se u svojoj suštini, individualna i kolektivna ljudska prava ne sukobljavaju nego međusobno prožimaju i dopunjavaju, te da se država i pravni sustav mogu urediti tako da se ista od strane građana konzumiraju u potpunosti, ali da bi se to oživotvorilo država se mora demokratizirati s posebnom osjetljivošću na neposrednu demokraciju i zaštitu ljudskih prava. Da je to moguće najbolji je primjer Švicarska.

Zaključak

Bosna i Hercegovina je tranziciona zemlja, zemlja sa specifičnim društveno političkim uređenjem, na više nivoa (država, entiteti, distrikt, kantoni, opštine). Teško je to sve uklopiti i kontrolisati, ostvariti dosljednu primjenu vladavine prava, a time i poštovanje ustavnosti i zakonitosti. Svijet nije nikada bio u takvom raskoraku između normativnog i stvarnog. Na jednoj strani se ustavima i međunarodnim aktima propisuju i garantuju prava i slobode, a na drugoj se u praksi te odredbe ne poštuju, ne ostvaruju se već se krše. Svi ustavi savremenih zemalja nalažu da je svako dužan da se pridržava ustava i zakona, što bi trebalo i građani i državni organi i svi drugi. Moraju se poštovati ostvarivati prava i slobode ljudi se moraju svim silama i svim sredstvima boriti protiv onih koji zloupotrebljavaju, ne primjenjuju i krše prava i slobode.

Literatura

- [1] Golijan, D., i Lavrić, R.: Karakteristike Ustava i ustavnog uređenja BiH, Forkup, Novi Sad, 2013.,
- [2] Janković, Z.: Ljudska prava u BiH, Zbornik radova – Međunarodna konferencija, Nezavisni univerzitet Banja Luka, Banja Luka, 2010.,
- [3] Jovanović, A., Miodrag: Kolektivna prava u multikulturalnim zajednicama, Službeni glasnik, Beograd, 2004.,
- [4] Kuzmanović, R., Ustavno pravo, Pravni fakultet, Banja Luka, 2002,
- [5] Lovrenović, I.: sažetak iz knjige Budućnost nezavršenog rata – 21 teza o Bosni i Hercegovini, Novi Liber, Zagreb, 2010., Internet izdanje objavljeno 16.02.2012. – ivanlov,

- [6] Miraščić, DŽ.: Država nacija u multikulturalnom društvu, Služeni list BiH, Sarajevo, 2012.,
- [7] Stojković, D.: Ljudska prava u BiH, Zbornik radova – Međunarodna konferencija, Nezavisni univerzitet Banja Luka, Banja Luka, 2010.,
- [8] Daytonski mirovni sporazum ili Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini.